ऐतिहासिक पत्रस्तम्भ

(गताङ्कको बाँकी)

श्री दुर्गासहाय

को, यस्तै गर्नु भन्या हुकुम, झिकाइ पठाइ वक्सन्या काम वहुत वढीया भयेछ, हुकुम आज्ञा आयावमोमिको काम गर्न लागि रह्याछौं, ठुलो वर्सात भै, घाट वाट वंद हुदा, मुन्सि मेजरहरूले सुरहि षोलाको वाटो गै, सिउँराज निस्कि, तुलसिपुर पुगि, वाहाँवाट कप्तान गयाको ठाउँको लहि, पुग्न पर्दा रस्तामा १२।१३ दिन लाग्न्या भयो र आजसंम उनिहरूवाट, केहि लेषि आयाको छैन, दाङको ववै र, सुनारको रापतिले छेकेन भन्या, अव ४।५ दिंमा कप्तानका सल्लाहको स्मेत मुंसि मेजरहरूवाट चिठी आँहाँ आइपुग्ला र वोहि माफिक जौं जौं नाका रस्तामा, हाम्रो लस्कर राष्नुपर्ला सोहि ठाउँ ठाउँमा लस्कर राषि उसतर्फको वाटा नाकामा उसैको लस्कर राषाइ सल्लाह मिलाइ सेरमरुवा डाँकुहरूलाई हाम्रा मुलुकवाट निकाली अंगरेजका सपुर्द, गरि दीन्या काम गरौंला, सेरमरुवा डाँकु फत्यसिंको गोल पनि रापति सिकटावार आइ वसेछ, यस्का गोलका टुटल षान नपाउन्या, स्वास्नि केटाकेटीस्मेत ८३ जना हतियार नली मागि षान दाङमा आयाका रह्याछं र ववै तर्न दीयाको छौंन, ववै पार उजारमा वस्याका छन् १ जनालाई ववैलें वगाइ लगेछ ३ जना षान नपाइ मऱ्याछन्, अरू उहीं वस्यैका छन् केही देउषुरीतर्फ पनि मागि खान गयाका छन्. भंछन षान वेनु मर्न नपाउन्. वेसाहा दी पठाउनु. कप्तान् मुंसि मेजरको चिठि आइपुग्यापछि. दाङ देउषुरीमा आयाका स्मेत् लाई लैगी मंगल्सी. फत्यसिंको गोलमा सामेल गरी अंगरेजलाइ सपुर्द गरी दिन्या काम् गरौंसा. हाम्रो सरण पिछा गोर्षा १ बाट रहंछ भन्या जगा देउ. छैन भन्या ज्वाप देउ. हामीलाई पक्रन आउन्या अंगरेजका लस्करसंग लडी, अरू झाडिमा जान्छौं भन्या कुराको. महंतलाइ चिठी लेषी मंगलसिं फत्यसिंले ४ मानिस् दाङमा पठायाको रहेछ र अव हामीले पनि डांकुहरूको कारवारि भीषासिंहरूलाई झिकाइ. तिमिहरूको विति नपुर्गद १ मा अंगरेजले अरज् गर्दा तिमिहरूलाई हाम्रा मुलुकमा राष्न्या हुकुम भायेन अरू रस्ता भन्या सबै अंगरेजबाट रोक भयो हो अधैयाको रस्ता गरि पश्चिमतर्फ लद्दापार. जाउ भंन्या कुरा डांकुहरूलाई भंनु पऱ्यो पनि. भिषासिंहरूलाई झिकाइ पठायाको छ १।२ दिंमा आइपुग्ला. मुन्सिमेजर.हरूलाई पनि. अधैयाको रस्ता गरि डांकुहरूलाई. हांमी निकाली दिन्या छौं तेहि रस्तामा भारि फौज राषी पक्नु उम्कन नपावस्. तराइमा हामि पक्रौ भन्या थोरै पक्रिनन् धेरै भाग्नन्. तसर्थ. हामिहरूले सबै बाट्लो गरि निकाली दिउँला तिमिले १ पनि नउम्काइ कक्नु भंन्या कुरा ताहा कप्तानसित गरि एहि सल्लाह मिलाइनु भन्या कुरा लेषि पठाउन्या काम गऱ्यौ मुष्ये येही सुर बसला कदाचित्. अर्को बाये जान लाग्यो भंन्या. उहि बाटोको षवर. अंगरेजलाई दी. उही सुर.वांधी काम खरौंला. येताबाट हामि जान्या उताबाट अंग्रेजलाई झिकाउन्या गरी पक्रि सपुर्द गर्न्या काम. गरौंला आफ्ना जानत् भर. भरीसष्य गर्न्या छौं हाल २ पल्टनको यक सय नाल. च्याकमि गढी ३ पल्टनको १ पट्टी फलवाङ ४ पट्टी सल्ल्यान् ४ पल्टन्को १ पट्टि तिदुवास्. ३ पट्टि सुवेदार स्मेत् सल्ल्यान्मा रह्याका छन्. अब प्रान्त मेसाले जांहा जांहा पठाउन्या जान्या ठहर्ला' वांही पठाउन्या जान्या काम गरौंला. सिक्ष्या अर्ति लेषि आउंदै रह्या वढिया होला. विज्ञेषु किमधीकम्. इति सम्वत्. १८९७ साल मिति भाद्र वदी ५ रोज ३ मुकाम षड्का कोट शुभम्

श्री महंत गोसा त्रिलोकनाथको आसीर्वचन ।

श्री दुर्गासहाय **श्री ५ सर्कार** **श्री वुश्वर**

१ १ २

अर्जि

उप्रान्त. कुम्मेदान मित्रलाल पाध्याले र सुवेदार जसिवन्त कवरले मलाइ लेषि पठायाको चिठि विजिनिस हजुरमा चह्राइ पठायाको छ. पुगि विस्तार जाहेर होला डाँकुको सर्दार मंगलसिं र २१ जना सिपाहि पक्री आज वांकीमा डाँकु पक्रन आउन्या हालिस साहेव छेउ पठाइ दिन्छौं भनि लेष्याको रहेछ. यो. मंगलसिं सानु मानिस होइन. ठुलो मानिल जमामर्द छ. नवापले र अंगरेजले मंगलसिं सर्दारलाई पक्रन लाग्याको ढेरै भयो पक्रन सक्याको छैन . ठुलो जमामर्द छ भनी राजा वावुहरू जगा जगामा कुरा गर्छन्. भन्न्या कुरा सुनिन्थ्यो ‾‾१‾‾ का प्रतापले गरि मंगलसिं पक्रीय छन्. त्यो मंगलसिं आफ्ना होसियारीमा गाफिल कत्ति थिएन. वहुत होसियारीमा थियो भया पनि दुइ ‾‾१‾‾ को दोस्ति मजगुत रहना निमित्त ‾‾२‾‾ ले ‾‾१‾‾ का सेवक कुम्मेदान सुवेदारहरू वहुत षवर्दार वषतसीरे. काम गर्न जान्या हुनाले हुन्दरले गरि ‾‾१‾‾ का प्रतापले सहजैं मंगलसिं सर्दारलाई पक्रन्या काम गर्‍याछन् हुँदा त गोर्षाले आफ्ना मुलुकमा आयाकालाई पक्री अंग्रेजका सपुर्द गर्‍याछन् भन्न्या कुरा जगामा हुन्याछन्, अघि देखि दुइ ‾‾१‾‾ को दोस्ति वरोवर आंमदूरफत चली आयाको हुनाले जान्या दानादार मानिसहरू दोस्तिमा क्या फरक हुन्छ. यकै हो अव गोर्षाको र अंग्रेजको दोस्ति मजबुत हुँदै गयो भन्न्या कुरा गर्न्या छन्. प्रभु इ डाँकुहरूको फौज येति छ भन्न्या डाँकु पक्रन आउन्या हालिस साहेवले लेषि पठायाका फीलीस्तमा २५ हजार थियो मंगलसिंले ५० हजार छन् भनेछ. इन्को फौज ठलै रहेछ. अव हामीतिर पनि. डाँकुहरू. ना.उमेदवार भया. अव हाम्रा मुलुकतिर पनि दंगा गर्न वेर गर्न्या छैनन् कदाचित् दंगा गर्‍या भन्न्या जस्ता दंगा गर्लान् उतैतीर धावा गरौंला कि कसो कसो गर्न्या हो जुन माफिक्को हुकुम आवला सोइ हुकुम वमोजिम सेवकले गर्न्याछ. विज्ञ प्रभु चरणकमलेषु किमधिकम् इति संवत् १८९७ साल मिति आश्विन शुदि २ रोज १ मुकाम तान्सेन शुभम् ।

सदा सेवक रणदल पांडे कस्य कोटि कोटि कुर्नेस साष्टांग दंडवत्. सेवा सेवा सेवा सहस्रम् शुभम् ।

श्री दुर्गासहाय **श्री ५ सर्कार**

१ १

अर्जि

उप्रान्त. लकनौका नवाफका चकलेदार वैसात् जिल्लाका संकरप्रसाद पाठक येस्का तावेदार कुम्मेदान शिवसहाय. दुर्गाप्रसाद ई तिन आफ्ना चकलेका काममा षडअड पर्दा आफ्ना लस्कर छोडि भागि आइ हाम्रा अम्वल शिवराज वाहादूरगंजमा वहिदार मनिरत्नसंग भेट हुंदा. उसले वहिदार मनिरत्नसंग विस्तार गर्‍याको वहिदार मणिरत्नले मसित कह्याको विस्तार अर्जिले ‾‾१‾‾ मा जाहेर भै हुकुम्को लालमोहर आइपुग्दा मनिरत्नलाई विराम थियो २।४ दिन जान सकेन र. अव त. मनिरत्नलाई पनि अलीक आराम भयो र मनिरत्नलाई र. तनहुंवस्या राम नगरका राजासंग फौदारी काम गरि अघी देषी रह्याका फौदार महाविर अधिकारी ३ वर्ष सम्म ढाक्या चाकरी गरि मसंग रह्याका थिया. ति. देसी मान्छेसंग काज कामया वढिया हुसियारि थिया र. मनीरत्न सं

८ ग साथ गरि हुकुम आया वमोजिम तिन्हेरूसितको वसउठ गरि जस्ताको तस्तो तहकिकात् गरि काहाँसम्मको
९ रह्याछन्. क्यावियुतले आयाका रह्याछन्. निस्तुक बुझि चांडो आउ र ....१..... मा अर्जि चह्राइ पठाउन्या
१० काम गरूँला भनी अह्राइ. भोली मंगलवारका दिन हिंड्न्या थिया. जसै बेलामा सोमबार विहानै चकलेदार
११ संषरप्रसाद पाठकले मलाइ अर्जि लेषि २ रुपैया मोहर अर्जिमा हाली वुटबलसम्म सिपाहि पठायेछ र. उ
१२ सिपाहि वुटवल थामी. मनिरत्नका मानिसहरूले ल्याया सो अर्जि विजिनस हजुरमा चह्राइ पठायाको छ
१३ जाहार होला. मंगलवार मनिरत्न र महाविर अधिकारि पनी जांछन् तिन्हेरूले ल्यायाको निस्तुक षबर
१४ हजुरमा चह्राइ पठाउन्या काम गरूँला. मलाइ लेषी पठायाको चिठिको जवाप. जुनमाफिकको लेषी पठा
१५ उनु भन्न्या हुकुम आवला, सोइ वमोजिको जवाप लेषी पठाउन्या काम गरूँला. लषनौका अम्मलका व
१६ भनीका राजा ९५ सालका माघ मैन्हामा वाहाँ हाकिमसंग गडवड पर्दा भागि भाइ छोरा भतिजा सवै वुटव
१७ लमा आइ सरणमा लेउ भन्न आया र ....१.... मा विन्ति पारि. षजहनीमा कालावंजर १ गाउँ दियाको हो
१८ ६।७ मैन्हा वसी पछि हाकींसित वंदोवस्त भयो भनी आफ्ना मुलुकमा गयाथ्या. यो साल फेरि हाकींसि
१९ त षडबड भयो र हो की कसो हो. मलाइ १ गोसाजी जयकृस्न पुरिलाई १ चिठि दि पठायाका रह्याछन्. मेरा
२० नाउँको चिठि बाटोमा षसायेछ र जयकृस्न पुरीको चिठि मात्र जयकृस्न पुरिलाई दियेछ. जयकृस्न
२१ पुरिले मलाइ लेषि पठाया. चिठि विजिनस हजुरमा चह्राइ पठायाको छ. पुगी विस्तार जाहेर होला. जु
२२ न माफिक लेषि पठाउनु भन्न्या हुकुम आवला सो माफिक लेषि पठउंला. जो काममा गयाका ७
२३ पट्टि विरामी भै जगा जगामा पड्याका छन् भनी षवर सुन्दा. तानावाना पनि कसो भयो क्या भयो संभार
२४ गरि ल्याइनु भनि १ सपटि विजन र. येक जामादार पठाउन्या काम गर्‍यां जो भागी गयाका डाँकुहरूले तु
२५ लसिपुरका गोठ पनी लुट्या १ अजिटन् पनि मा-या. मंगलसिलाई छुटाइ ल्याउँला भनी कति डाँकुह
२६ रू धावा पनी गरिरह्याछन् भंन्या गलवा षवर आइरहेछ. बुझ्न भनी २ मानिस षटाइ पठायाको छ
२७ निस्तुक षवर आयापछि विन्ति गरि पठाउन्या काम गरूंला, वुटवल नामुद जगा हुनाले देसदेसावर
२८ का मानिसहरू आउन्या जगा रहेछ. यो सालमा त नाम ज्यादै मानिसहरू पनि आउन लागि रह्याछन्
२९ हाम्रो लस्कर साविक वमोजिमा धेरै घट्न्या डवल आयो. वुटवल जान्या वेला पनि आया जुन माफि
३० कसित लस्कर ली जानु भंन्या बुकुम आवला सोइ माफिक सित लस्कर ली सेवक वुटवल जान्या का
३१ म गर्न्या छ. विज्ञ. प्रभु चरण कमलेषु किमधिकम्. इति संवत् १८९७ साल मिति कार्त्तिक वदि ९ रो
३२ ज २ मुकाम तान्सेन षुभम्
सदा सेवक रणदल पांडेकम्य कोटि कोटि कुर्नेस साष्टांग दंडवत्सेवा सेवा सेवा सहस्त्रम् शुभम्

१. स्वस्ति श्री गिरिराजेत्यादी श्री मन्महाराजाधिराज कुमार कुमारात्मज श्री मुषिया चौतरिया पुत्र फ
२. त्यजङ्ग शाह श्री माहिला मुषिया चौतरिया पुत्र गुरुप्रसाद शाह वर्म्मसु ईत श्री जान साहकस्य
३. शुभ आसिष. ईत निक ताहा कुशल आनंद भया चाहिये. जागे. आहाको समचार भलो छ.
४. उप्रांत. माडवारीलाई. धौलाराका राजाले पिछ्रा लियाको रहेछ. सो धौलाराका राजा अर्जु
५. नसिलाई गंगाराम साहिका छोरि दि जुवाजी जुल्यायाको थियो. माडवारि धौलारासित
६. पिछ्रा परी अनेत्र. अंरेजका जगाबाट डांकु लुटपिट गरि ल्याउँदो रहेछ र. उसै डांकु भै हिं
७. ड्याका माडवारि येक साहेवलाई. अंरेजका साहेवले पक्री तँ को होस् भंदा. माडवारि हुँ भ
८. नेछ. काँहा रहंछस् भंदा धौलाराका राजा. अर्जुनसींसित पिछ्रा पर्‍याको छु भनि माडवारी
९. ले भंदा. डाकु भै लुटपिट गर्नु भंन्या. मतमा को को छ भनि अंरेजका साहेवाजले सोद्धा धौ
१०. लाराका राजाको भैयादमा पनि डांकुका काम्मा हाम्रा साथै सामेलमा छँदैछं. गंगाराम
११. साहिको पनि मत छ भनि भनेछ र तिमिसंग दोस्ती छ भनि भंनु. नवावका र हाम्रा अ
१२. म्बलमा रहि. माडवारीलाई पिछ्रा ली हाम्रा मुलुकमा डांकु भै लुटपिट गर्न लाउन्या येस्ता
१३. लाई राषनु हुँदैन भनि. धौलाराका राजा गंगाराम साहिका जुवाजी अर्जुनसिलाई पक्री

नजरवंदिमा राषि गंगाराम साहिलाई पक्रन साहेवान र लस्कर वहुत आइरहेछ गंगाराम साहि भन्या रानि मलवारमा छाडि येकलै भागि हाम्रा सिमानाका झाडिमा आई लुकी रहेछ. गंगाराम साहिलाई जो पक्राई देला. उसलाई २ हजार रुपैञा दिउँला भनि उर्दि फिराई गयेछ भंछन्. जैराम भट्टका छोराहरूमा पनि. वावुलाई मारि दियाको सुर फेर्ना निमित्त. येक भाइ लषनौ. वालाको चाकरिमा रह्याको थियो. आफ्नु वावु जैराम भट्ट मारि दियाको. गंगाराम साहि माथि लषनौवाला उठाई ल्याइ राषेछन् पनि भंछन्. षैरिगडको मुलुक अंगरेजले लियाको थियो. ठेक तिमीलाई तिरूँला. जगा मलाइ देउ भनि गंगाराम साहिले. लियाको थियो. सो ठेका पनि ४।५ वर्षको गंगाराम साहिले अट्कायाको रहेछ. षैरिगडका राजा माधौसिको छोरा गिंदा पनि. अङ्ग्रेजसंग मिल्न गयाको रहेछ र. तेरो मुलुक तँलाइ दिउँला. गंगाराम साही पक्राइ दे भनि अंरेजहरू भंछन्. कर्वजिका छोरा. हांसु साहि. जोगा साहि. डुम्राकोटि अनुव साहि. मोहकम साहि. हरि साहि अंरेजका पिछा पर्‍याका. साथैमा नजरवंदि छन्. कंचनपूरमा अंग्रेजले छाउनी वनाउन. ईंट वोकाउन लागि रहेछ. षैरिगडमा ७ तोप १३ साहेव आयाको छ. केहि तोप डोटिका मधेसमा पनि आइपुग्या. हाम्रा सिवाना मछेलिघाटसम्म साहेवानहरू ७।८ जना र सिपाहिहरू आई हेर्चाह गर्‍या जो कोहि आदमी भया पनि. तं को होस् भनि सोद्धछ. गोर्षाली हुँ भंन्यालाई षुसी गर जाउ भंछ. गंगाराम साहिका मानिस हुँ भंन्या जतिलाई पक्रंछ. भंन्या षवर सुनिछ ल्याउँछ सो कसो रहेछ. हाम्रा सिवाना कर्नाली लगायत झुलाघाटतक सिवाना सिवाना गै षवर बुझि आउनु भनि मानिस पठायाको छ जो षवर ल्याउनं. लेषी पठाउँला. डोटिका छोटा वडा सव गंगाराम साहिसंग जांछं. नजान्या कोहिकोहि मात्रै हुनन्. गोर्षाको आसा मारि. गंगाराम साहिको आसा राषी आवत जावत डोट्यालहरू सव कोहि गर्छन्. केहि कुरोमा हाम्रो विग्रन गयो भन्या. गंगाराम साहीलाई उठाउन्या इनै डोट्याल हुन्याछन्. गंगाराम साहि पनी ताक पर्‍या हामी माथी तयार भै. अघि तेहि सर्न्या छ. अंग्रेजका षुनि आदमी गोर्षाका अम्वलमा जो कोहि आया पनि पक्री सौंपिदिनु भंन्या हुकुमको सालमोहर अघि आयाको छ. हुकुम आयावमोजि. गंगाराम साहि जाहा आयो फेला पर्‍यो भन्या पक्री अंग्रेजलाई सौंपि दिन्या काम गरौंला. यो चीठि लेषदैका विचमा गंगाराम साहि भागि डोटि इलाकामा आइ लुकिरहेछ. तेसलाई पक्रि सुपुर्त गरिदेउ भंन्या षत. अंग्रेज हालिङ्ग साहेवबाट आउँदा डोटि अम्बलभरमा. गंगाराम साहि आई जाहाँ वस्याको छ षोज तलास गरि. पक्री अंग्रेज हालिङ्ग साहेबलाई सौंपि दिनु भनि कंपनी कंपनीलाई पनि लेषी पठाञा. जाहाबाट १ पल्टन्का जमदारसमेत सिपाहिहरू पठाउन्या काम गर्‍याँ. वेस गरि फेला पर्न्या वित्तीकै हुंज्यालसम्म सुजाइ बुझाइ मुषकै लोलोपोतो गरि पक्रनु. उति गर्दा. बुझमा आयेन गंगाराम साहिहरूले हात चलाया भन्या तिमीहरूले पनि हात चलाई पक्रनु भनि ज्मादार सिपाहिहरूलाई षजना स्मेत दि अह्राइ पठायाको छ, फेला पर्‍यो भन्या पक्री अंग्रेजका हालिङ्ग साहेवलाई सौंपि दिन्या काम गर्न्या छं. हालिङ्ग साहेवले मलाई लेष्याको षत विजिनीस र. जाहाँबाट उनलाई लेष्याको जवापको नकल उतारि २ मा चह्राई पठायाको छ, वेहोरा उतैबाट पुझौला. सोहि पाठसिन तिमीहरूले २ मा विंति पारि हुकुम भयाको जवाप चाँडो लेषन्या काम गर्‍या वेस होला. औ. तिमीहरू मुषत्यारि भयादेषी येक चीठी पनि लेषी आयेन. केन हो कुसल छेमको चिठि लेषने गर्‍या वेस होला. कसैले जाहाँ कुरा ताहाँ पार्दा जाहाँ सोधनी आइ काम गर्‍या वेस होला. सब कुरामा तिमीहरूले संभार राष्या र हुन्या छ ईति लम्वत् १८९८ साल मिति वैसाक वदि ५ रोज १ मुकाम सिलगढि शुभं ।